

BÜKI PÁLNÉ
Nagykanizsa

Az ellenőrzés új útjait kerestem történelemóráimon

I. AZ ELLENŐRZÉSRŐL ÁLTALÁBAN

A feleltetés a tanulók tudásának ellenőrzése. Egyben jelenti a tanár összellenőrzését is. A feleltetés a tanulók ismereteinek elmélyítését, megszilárdítását és begyakorlását szolgálja, de egyik formája a tananyag állandó és tervszerű ismétlésének is.

Az ellenőrzés alapját a tanterv követelményrendszere képezi, amely megjelöli a szemléletnek azt a fokát, amelyre az alapvető történelmi fogalmak és törvényszerűségek, a termelési mód, a termelőerők és termelési viszonyok s ezek kölcsönhatása; a kizsákmányolás, az állam, az osztályharc, a forradalom fogalmának elsajátításában a különböző évfolyamok során a tanulóknak el kell jutni. Az előbbiekhez szorosan tartoznak kronológiai, topográfiai követelmények is. Mindezt a tanulóknak önálló gondolkodással, dialektikus szemlélettel, megfelelő beszéd és kifejezőképességgel kell előadni.

II. MIKOR ÉS MENNYI IDŐT VEGYEN IGÉNYBE?

Az óra típusától függően változhat a helye. Rendszerint (vegyes típusú órán) az óra elején történik, de korszerű óravezetés keretében több alkalom is van rá. Ez sokféle formában és módszerrel történhet, és az óra valamennyi mozzanatával összekapcsolható. A rendelkezésre álló 12–15 percben legalább 3–5 tanuló feleljen! Előfordulhat az is, hogy az egész órát ellenőrzésre szánjuk. Ezekre a későbbiek során visszatérek.

Igaz, hogy a tanulók tudásának ellenőrzése az óra egyik legfontosabb része, de nem egyetlen. Ha sok időt pazarolunk rá, elmarad az alapos magyarázat, az új anyag mélységeinek, összefüggéseinek feltárása.

III. AZ ELLENŐRZÉS TERVSZERŰSÉGE

Ne ellenőrizzünk ötletszerűen! Előre fogalmazzuk meg a kérdéseket, jelöljük ki a tanulókat!

Mindenkinek ki kell alakítania azokat az egyéni módszereket, amelyek segítségével a lehető legrövidebb idő alatt minél több tanuló munkáját, minél hatékonyabban és minél reálisabban el tudja bírálni. Fogalmazzuk meg előre a kérdéseket! Azok megválaszolása követelje meg egy nagyobb, összefüggő rész folyamatos előadását (pl.: 7. osztályban „A dicsőséges tavaszi hadjárat” c. fejezet önként, a tk. szerkesztése szerint kínálja a 3 kérdést:

- Hogyan készülődött a magyar honvédsereg az ellenséggel való összecsapásra?
- Melyek voltak a tavaszi hadjárat csatái?
- A hadjárat eredményei és hibái?)

Ezt tüntessük fel a vázlatunkban!

Ne olyan kérdéseket adjunk, hogy a tanulók pusztán a tankönyv anyagát reprodukálják (bizonyos fokon ez is nagy eredmény), hanem az ok-okozati összefüggések meglátására, kifejtésére, előző ismereteikkel való termékeny összehasonlításra serkentsenek. Az ellenőrzés ilyen vezetése a dialektikus gondolkodásra nevelés kiváló alkalma. Nagy pedagógiai gyakorlat kell hozzá, hogy a jó és rossz kérdéseket meg

tudjuk különböztetni. Az utóbbiak inkább részösszefoglaláskor és óra végén fordulnak elő. Pl.: „Miért nevezzük az 1514-es paraszttörvényeket megtorló törvényeknek?” (Nem jó, mert leszűkíti a feleletet, s nem kívánja meg a törvények tényleges ismeretét!) „Hogyan ismerte meg Hunyadi János a török elleni harc korszerű módszereit?” (Jó, mert arra készíti a tanulókat, hogy Hunyadi János életrajzi adataiból a célnak megfelelően válogassanak.)

IV. AZ ELLENŐRZÉS LÉPCSŐFOKAI

5. osztályban a tanév elején még csak egyszerű kérdés-felelet formájában történik az ellenőrzés. Főleg a tanult események, tények reprodukálásából áll. Ilyenkor még szükséges a sok apró, kisegítő kérdés. Cél: a tanuló mindenáron való beszélgetése. Ezt azonban csak rövid ideig szabad alkalmazni. Egyes leckék vagy egy-egy anyagrészt ellenőrzésénél a legeredményesebb forma az óra elején való rendszeres, egyéni feleltetés. A tanulóknak alsó tagozatból magával kellett hoznia megfelelő olvasási és kifejezőkészséget!

Enélkül nem megyünk semmire. Igaz, hogy némelyik gyerek „betéve”, vagyis szóról szóra felmondja az anyagot, de a verbális felelés adja át helyét a gondolkodással összekapcsolt szövegmondásnak!

A folyamatos és összefüggő beszámolóra fokozatosan kell rávezetni a tanulókat. Erre módszer az összehasonlító kérdések alkalmazása. Pl.: „Miért tudott az ősember ijjal és nyíllal könnyebben vadászni, mint dárdával?”

Már 7. osztályban megkíséreljük azt a módszert is, hogy a tanuló egy fejezetből kiragadott gondolatot fejt ki bővebben pl.: a Kommünista Kiáltvány c. leckében a következő kérdés „Mit jelent az, hogy a történelmi fejlődés, a társadalmi haladás mozgató rugója: az osztályharc?” Ha az osztályharc fogalmát éveken át mindig ébren tartottuk, az elmúlt órán tanári közlésre alig kerülhetett sor. Így a felelőknek a feltett kérdésre önállóan, 2–3 percig kell tudni válaszolni.

V. MIRŐL SZÁMOLJANAK BE A TANULÓK?

Ezt a kérdést az előbbieken már kifejtettem, s később is utalok rá.

A *legfontosabb két dolog*: a múlt órai lecke és az ismétlés. Nem szabad elfogadni azt a mentegetőzést, hogy „tudtam a leckét, csak az ismétlést nem”.

Az 1848-as forradalmakat úgy tudjuk megérteni, hogyha a polgári forradalom fogalmát állandóan ébren tartjuk. Hogyan érti meg az a tanuló a Tőke magvas gondolatait, aki nem ismételte hónapról hónapra az értéktöbblet vagy ösközösségi – és magántulajdon fogalmát?

Ha kimondjuk, hogy történelemóra nem lehet meg térkép nélkül, ez rendszerint a feleletre is vonatkozik. A II. világháború hadi eseményeit csak úgy fogadhatjuk el, ha az élőszóval párhuzamosan, a térképpel is dolgozik a tanuló.

Fontos az évszámok ellenőrzése is. Nem verbális „verselésük”, hanem az események pontos vagy hozzávetőleges beillesztése egy adott korba. A Tanért által készített időszalag rendszeres használata sokat segít a kronológiai ismeretek elsajátításában.

VI. AZ ELLENŐRZÉS HAGYOMÁNYOS ÉS MODERN MÓDSZEREI

1. Leggyakoribb és a jövőben is legfontosabb forma a *hagyományos* ellenőrzés: vagyis néhány tanuló önálló, összefüggő, pár perces felelete a tanult anyag alapján. A felelők ne csak pusztán eseményeket mondjanak el, hanem ok-okozati összefüggéseket, különbségeket, hasonlóságokat. Figyelemmel kell lennünk arra, hogy a részt mennyiben tudják alárendelni az egésznek, hogy az egyes kérdéseket hogyan képesek több oldalról megvilágítani, megfelelők-e topográfiai és kronológiai ismereteik, milyen a nyelvi kifejezőmódjuk. Az ismétlő kérdések szoros logikai kapcsolatban legye-

nek a legutóbb tanult anyaggal (pl.: Az 1848–49-es szabadságharc bukásának okai + Szent Szövetség Európája), vagy az új leckét készítsék elő!

A felelés ideje alatt az osztály egészének is részt kellene venni a munkában. Ennek megoldása nehéz.

2. Kombinált ellenőrzés

Egyszerre több tanuló párhuzamosan számol be: 1 szóban felel, 2 írásban vázlatot készít; 1 felel, 1 applikációval dolgozik, 2 ír stb.

A legkülönbözőbb módon lehet variálni térképpel, képekkel, könyvvel, táblával a szóbeli feleletet. Ez a módszer a tanártól igényesebb szervező munkát, nagyobb koncentrációt követel. A tanár órán kívüli munkáját megnöveli, hiszen az írásbeli munkákat ki kell javítani, a következő óra elején rövid bírálattal az osztály előtt értelmezni kell. Így előfordulhat, hogy egyik tanuló könnyebben kap jó jegyet egy vaktérkép kitöltésére, mint a másik összefüggő feleletére. Ezért arra is vigyázni kell, hogy a tanév folyamán minden tanuló kapjon azonos jellegű feladatokat, illetőleg megfelelő egyensúlyba kell hozni az összefüggő feleletekért vagy esetleg egy könnyebb feladat megoldásáért kapott osztályzatokat.

A kombinált ellenőrzésnek (pl.: 1. sz. melléklet – 6. oldal) nagyon sok variálható formája lehet. Évszám táblával, de iskolarádió és tv adásaival is lehet kombinálni.

Az elmúlt években magas osztálylétszámokkal is dolgoztam (volt 40, 38, 36 fő), így a szükség diktálta a kombinatív ellenőrzés különböző formáinak kidolgozását. A gyerekek hamar megszokták, s szívesen adtak számot tudásukról applikálva, feladatlapon, táblára írva.

Később néhányan (a gyengébbek!) kérték, hogy inkább írásban vagy manipulatív módon feleljenek. Azt a választ, hogy „nem készültem”, soha el nem fogadom, ezekkel a módszerekkel szinte „kényszerítem” – többnyire eredményesen – tanulóimat tudásuk bizonyítására. Ez a tankötelezettségi törvény teljesítése szempontjából is lényeges kérdés.

A 4–5 tanuló feleltetése soha nem vett 10–12 percnél hosszabb időt igénybe. Nagyon vigyáztam arra, hogy mindig csak annyit és úgy kérjek számon, ahogy és amennyit megtanítottam.

1. sz. melléklet

Az 1437. évi magyar–román parasztfelkelés ellenőrzése (6. o.)

(Ez a módszer szerepelt nevelőtestületi továbbképzésen – ideje 12 perc volt!)

Felelők	Félévi osztályzatok	A számonkérés anyaga:	Módszere:	Ismétlési anyag:	Módszere:	Felszerelés:
1.	5	A parasztfelkelés előzményei, okai	Táblára írás	Tanultuk, hogy a haza védelmére többször szükség volt. Melyek voltak ennek gátló tényezői?	Kártyák kirakása, szóbeli kiegészítés	Kártyák (tanulói munka!), Betűsín Kartonra dolgozott reprodukciók (tanulói munka!)
		Kultúrtörténelemből: szóban 2 db festmény összehasonlítása (korai feud. és humanizmus)				

Felelők	Félévi osztályzatok	A számonkérés anyaga:	Módszere:	Ismétlési anyag:	Módszere:	Felszerelés:
2.	2	Hogyan folyt le a parasztfelkelés? Mutasd meg a helyét, idejét is!	szóban, térkép és időszalag előtt	Kik között volt a feudális anarchia?	Szóban, rangpiramison mutatva!	Faliterkép, Tanért ált. kiadott időszak, feud. társ. rangpiramisa (nagy méretű)
3.	3	Miben döntött a rendi országgyűlés? Kik voltak távol?	Applikaálva	Példa az igazságos és igazságtalan háborúra. Használd hozzá a 7. old. c) és e) térképét! Következtess is!	Szóban és atlasz képeinek összehasonlítása!	Applikáció a rendi országgyűléshez, Képes Tört. Atlasz
4.	3					Feladatlapok
5.	4	Feladatlap írása				(2. sz. melléklet) 7. old. A), B) változatban!

2. sz. melléklet

A) FELADATLAP

- Válogasd ki a kolozsmonostori egyezség pontjai közül, mi vonatkozik a jobbágyokra az urakra
- A dézsmán kívül milyen adót szedett az egyház?
– A fentiekből következtess, a feudalizmus melyik alapvető osztályához tartoztak a papok!

B) FELADATLAP

- Miért vettek részt román jobbágyok a parasztfelkelésben?
- Milyen formáit ismered a feudalizmusban az osztályharcnak?
- Az ellenőrzésnek azt a módját is szívesen alkalmazom, amikor az új anyag feldolgozása közben kerül erre sor.

Nem minden anyagrész alkalmas erre, de átgondoltan, igen alapos felkészüléssel eleven óravezetést produkálhat itt a tanár. Előnye, hogy erős „készenléti állapotot” lehet teremteni a tanulók között, s a kissé már megszokott ellenőrzés – új anyag feldolgozás; vagy feldolgozás – ellenőrzés sorrendjét feloldja.

Közreadom a 6. osztályban a 42. lecke óravezetésének vázlatát:

Zrinyi Miklós nemzeti politikája. Véleményem szerint a 6. osztályos történelem anyagnak egyik legnehezebben tanítható egysége ez!

Cél: bemutatni a haza, a nemzet érdekeinek mindenkori képviselését, annak eredményeit.

Szemléltetés: applikáció, térkép, térképvázlat, forrásanyag, tanulók által gyűjtött anyag, időszak, kártyák, színes kréta, KTA

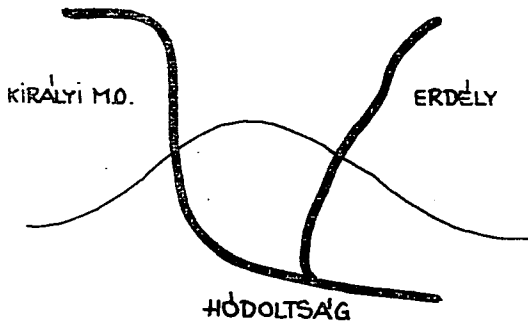
Az anyag kifejtése:

I. Gyors indítás: a három részre szakadt ország képe a XVI. sz.-ban. Előkészítés (térképen)

ÖSSZEHASONLÍTÁS nyomán tanulói megállapítás: fő veszély a török!

Nevelői közlés: hazánk helyzete a XVII. sz. elején megváltozik.

Táblára!

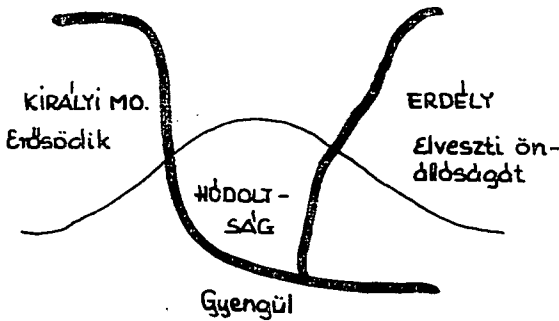
KÖVETKEZTETÉS: királyi Mo. erősödik, török kiűzését a Habsburgoktól várják.

A függetlenségi harcok közül legutóbb Bethlen Gábor Habsburgok elleni harcát tanul-
tuk meg.

1. Felelő 41. lecke 2. bekezdése, szóban (Habsburg elleni harcok).

Nevelői közlés: sajnós, Erdély elveszti önállóságát.

Táblai vázlatba!

Közlés: Erdély bukása után a Habsburgok és a királyi Mo. nemes urai között éleződik ki az ellentét.

II. Célkitűzés: a mai órán azt nézzük meg, hogy miért.

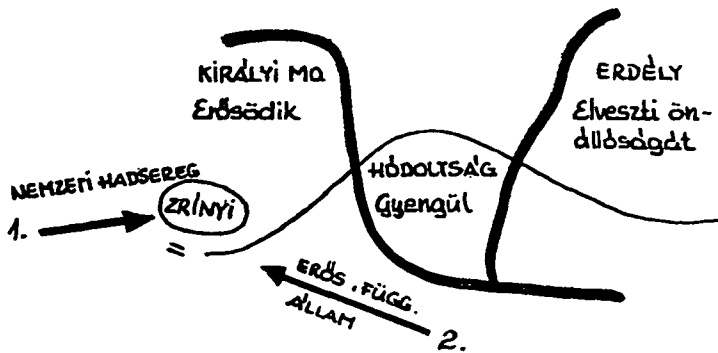
III. Kifejtés

Nevelői közlés, kérdések:

- A török hanyatlik. Milyen következtetést vontok le ebből?
- A magyar urak ezt a Habsburgoktól várják, pedig ez kinek elsődrendű érdeke?
- A nagyurak között csak egy van, aki felismeri, hogy nekünk, magyaroknak a saját erőnkől kell a törököket kiverni!
Zrínyi M. Ki volt Zrínyi Miklós?
- Birtokai (térképvázlatba!)

Tanulói válaszok:

- Ki kell űzni!
- A magyar nemzetnek.
- 1 tanuló utánanézett (könyvtárban) Zrínyi M. a szigetesi hős dédunokája (igen rövid kiselőadás az életrajzból).

- Javaslata erre:
Forrásanyag felolvasása. (Részlet a Török Áfiumból: „Szükséges azért...”)
- Hogyan?
- Miért kell?
- Milyen hadsereg legyen?
- Kikből álljon?
- Létszám?
(Térkép-vázlatba 1. nyíl)
- Ilyen hadsereg felállítására csak milyen államban van lehetőség?
- Következtetések a forrásanyag nyomán:
- Nemzeti önálló hadsereggel.
- Védelemre!
- Zsoldos.
- Parasztemberekből.
- 12 ezred.
- Független, szabad, erős államban.

Táblai vázlatba (második nyíl és = jel)

Példát, mintát Zrínyi erre a magyar történelemből vehetett. Kitől? Honnan?

2. **Felelő:** 41. lecke első fejezete – szóban! (Központosított állam!)

3. **Felelő** (feladatlapon): a kulturális életről.

- Nevelői közlés:

Zrínyi tervei valóra váltásának legjobb módja, hogy

- nádor legyen - nem!
- fővezér - nem!

Pedig győzelmeket is aratott a török ellen (10. a. térkép tanulói feldolgozása).

Mit akart a bécsi udvar? Olvassátok el a 145. old. 1. bekezdését és válaszoljatok!

Válaszolás után: **M i a v é l e m é n y e t e k** erről?

- Zrínyi költő is volt. Fő műve: Szigeti veszedelem.
- A könyvtárban járt másik tanuló a könyvet bemutatja, egy mondattal jelzi tartalmát, 1 versszakkal illusztrálja régies stílusát.
- Erről tanuló is beszámolhat.
- Zrínyi halála.
- A vasvári béke megmozgatja, felrzza a magyar urakat.
- **ÖSSZEESKÜVÉS** tör ki. Tagjai: (foglalombővítés) Sikertelen!
- Szigorúan? Igen. Nyíltan fellépnek a függetlenség ellen: helytartó, alkotmány felfüggesztése, német zsoldosok, németesítés a hivatalokban.
- **KÖVETKEZTETÉS.** Habsburgok még „szigorúban” fogják a magyarokat.

Fogalomkialakítás: **ÖNKÉNYURALOM.**

- Aki csak tudott, elmenekült. -

FORRÁSANYAG: kurucok gyülekezéséről.

KURUC szó magyarázata. (De erről részletesen majd a következő órán tanulunk, Thökölyről is!)

IV. Összefoglalás: Zrínyi nemzeti politikája.

Kártyákon levő események értelmezésével és sorbaállításával.

Főbb politikai elgondolásai: 3–4 tanuló közös megbeszélése nyomán applikációval.

Mit bizonyított a vasvári béke?

Zrínyi kiknek az érdekét képviselte? Hazánk, népünk. (Felelősség az édes haza sorsa miatt.

Nem mindenki tette, aki tehette volna!)

A Habsburgok a törökkel való béke hívei.

Hogyan történik a megoldás? A következő órán megtanuljuk.

V. H. F. (mindig megjelölve a címet, oldalt) 144–146. old. Olvasmányként 43. lecke.

VII. *Ki vállalta?* Rákóczi Ferencről zene, könyv, vers gyűjtését?

VII. A felelők munkájának *értékelése* (jegyzetemből). A kollektív munka értékelése.

4. A kombinatív ellenőrzés során használt FELADATLAPOKRÓL (3. és 4. sz. melléklet).

– Ezek a feladatlapok általában a lecke egy fejezetét ölelik fel.

– A két (ritkán három) kérdés közül egyik ismétlési anyag.

– Követelmény: a válasz rövid, tömör legyen, alkalmazza a tanuló az órák során kialakított egyezményes jeleket, rövidítéseket.

– A gondolkodtató kérdéseket mindig a tananyagból munkáltam ki, felhasználva a tk. kérdéseit, a régi tanári kézikönyvet, a kísérleti tört. munkafüzeteket és a KTA-t.

– Nem szerepelhet a feladatlapok kérdései között az a téma, amelyről szóban is beszámolnak az órán.

3. sz. melléklet

7. osztályhoz 38. lecke

1. Hogyan szabályozta a két ország viszonyát a kiegyezés?

2. Milyen intézkedéseivel számolta fel a feudális rendszert a magyar polgári forradalom?

7. osztályhoz 42. lecke

1. Írd le a falu népének rétegződését a kiegyezés után!

2. Bizonyítsd be, hogy a Párizsi Kommün proletárdiktatúra volt!

4. sz. melléklet

8. osztályhoz Az M. T. összefoglalásához

1. Tanulmányozd a „Mindenkire!” c. kiáltványt! Válaszolj!

– Miért vette kezébe a proletariátus a hatalmat?

– Bizonyítsd, hogy 1919. márc. 21-én szoc. forradalom kezdődött!

2. Következtess!

1910-ben lakos: 20 millió; választók száma: 1,8 millió.

1919-ben lakos: 10 millió; választók száma: 4,5 millió

8. osztályhoz 43. lecke

1. Minden állampolgárnak joga és kötelessége, hogy képességei szerint dolgozzék. Te, a haza ifjú tanuló állampolgára ezt hogyan értelmezed magadra és társaidra? Fejtsd ki!

2. Támaszd alá a fenti értelmezésedet az alkotmány néhány paragrafusával! (Ide csak a számát írd!)

NÉHÁNY MEGJEGYZÉSEM

1. Nem osztom azt a nézetet, hogy a történelem tantárgy természeténél fogva az írásbeli ellenőrzés csak a szóbeli mellett, annak kiegészítéseként alkalmazható. Tapasztaltam s az 1977. májusban végzett megyei felmérés (8. osztályban) is azt bizonyította, hogy szükség van rá.

2. Nem lévén munkafüzet, a nevelők ritkán oltadnak meg feladatlapot (munkaigényes is!), pedig a következtetések levonására, összehasonlítására, indokolására nagyon is alkalmas.

3. Mivel a szóbeli kifejezőkészség elszegényedésének veszélye fennáll, ezért vigyázni kell arra, hogy egy-egy tanuló a tanév során megfelelő arányban számoljon be feladatlapra és szóban is!

4. A feladatlapos szoktatás időszakában csak a jobb tanulók (4, 5) számoltak be, így később a tudásszintnek megfelelően differenciáltan. Soha nem kapott feladatlapot, aki közölte: „tanár néni, csak szóban tudok felelni”. A gyerekek 95 százaléka szívesen használja.

5. Nemcsak a felelőnek, az osztálynak is tanulságos, ha a tanártól szóbeli, nyílt értékelést hall a feladatlapról. Kérni szoktam, hogy a kijavított feladatlapot adják tovább egymásnak.

6. Csak az első 1–2 évben okoz gondot, többletmunkát az órák előzőkben megjelölt ilyenfajta vezetése, az ellenőrzés különböző módozatainak beiktatása. Később olyan gyakorlat szerezhető, hogy a változatos történelemórák sok örömet szerezhetnek tanárnak, diáknak egyaránt. Iskolánkban az 1980. tavaszán végzett („Melyik tantárgyat szereted, tanuló legjobban?”) felmérés eredménye: *legkedveltebb a történelem!*

Hunyadi János Általános Iskola Osztályfőnöki Munkaközössége,
Nagykanizsa

Óravázlatok a hazaszeretetre nevelés tárgyköréből

Mi, pedagógusok néha hajlamosak vagyunk az indokolatlan ismétlésre, illetve rátanításra. Ezzel értékes perceket veszítünk el a tanórákból, így néha a lényegen – a nevelési cél elmélyítésén, hatékonyságán – esik csorba. Sokat beszélgettünk e problémáról munkaközösségi üléseken, s arra az elhatározásra jutottunk, hogy megpróbálunk ezen hibákon segíteni; egy-egy nevelési területre kiemelten fogunk koncentrálni. Így először a „hazaszeretetre nevelés”-sel foglalkozó órák anyagán kezdünk munkálkodni.

Kidolgoztuk az órák vázlatát, amely nagy segítség valamennyiünk számára, amikor ezen témák tárgyalásához érünk. Április hónapra terveztük minden osztály ilyen tárgyú óráit, így jobban támaszkodhatunk más tantárgyak szakmai ismereteire (történelem, földrajz, magyar) könnyebbé válik a fogalmak elmélyítése, megszilárdítása, és az érzelmi ráhatás is több oldalról biztosított.

Az óravázlatok tematikusan bővülő rendszere jól tükrözi a tanulók szellemi fejlődését, életkori sajátosságait, közvetlen környezetünk, szülőföldünk, hazánk fejlődését, változásait.

(Az óravázlatokhoz rajzos fóliák készültek.)

5. osztály

A szülői ház és a szülőföld szeretete

Nevelési cél: Megszerettetni a tanulókkal közvetlen környezetüket, szülőföldjüket.

Konzultáció: földrajz, történelem, magyar irodalom.

Szemléltetés: képek, könyvek, tabló, diaképek, Magyarország térképe, tárgyi emlékek, applikációs képek.

1. Óra előtti megbízatások: képeslapok, tárgyi emlékek gyűjtése, tabló készítése Kanizsa fejlődéséről.

Kiselőadások:

1. Kanizsa története, fejlődése (elmesélik a nagyszülők);
2. Kanizsa története a „Kanizsa” c. könyv alapján;
3. Zala megye fejlődéséről (megyei kiadvány) (a 3 órs dolgozza fel a 3 témát, v. tanuló);
4. Petőfi: A füstbe ment terv c. költeménye (szavalja egy tanuló).

2. Szavaltat. A vers elemzése.

Kihez szól a vers? Hova közeledik a költő? (Otthon.) A család a legkisebb közösség. Tagjait a szeretet fűzi össze. Hogyan fejezitek ki a szülők iránti szereteteket? (Figyelmességgel,